

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Білоус Вікторії Анатоліївни
«Географічна спадщина професора Олександра Зупана: оцінка,
формування та розвиток», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 10 - Природничі науки, спеціальності
106 - Географія

1. Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з державними і галузевими науковими програмами, планами, темами.

Географічна наука і освіта розвиваються в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича ще з 1876 року. Провідні професори географії мали вагомі наукові досягнення. Одним з відомих географів, що працював на ранніх стадіях становлення географічної науки в Чернівецькому університеті, був професор Олександр Зупан. Саме на період перебування в Чернівцях (1877 – 1884 рр.) припадає третій етап становлення Олександра Зупана як науковця – період ранньої викладацької та дослідницької діяльності. Науковий доробок професора О. Зупана (1847 – 1920 роки життя) займає помітне місце в розвитку європейської географічної науки кінця XIX – початку XX століття. Його праці охоплюють широке коло проблем фізичної географії, кліматології, географії населення, політичної географії, картографії, географічної освіти. Але німецькомовні праці О. Зупана більше відомі в Західній Європі, в Україні його наукова спадщина висвітлена лише фрагментарно. Тому в сучасних умовах трансформації української географічної науки та оновлення її методологічних засад важливо переосмислити внесок вчених минулого для формування цілісної картини розвитку географії. Це і зумовлює актуальність даного дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені

Юрія Федьковича і пов'язане з науково-дослідними темами «Суспільно-географічні основи геопросторової організації транскордонного туризму в Україні» (№ державної реєстрації 0115U006665), «Менеджмент туристичних ресурсів та оцінка суспільно-географічної спадщини вчених Чернівецького вузівського центру» (№ державної реєстрації 0121U100161), а також на кафедрі фізичної географії, геоморфології та палеогеографії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича і пов'язане з науково-дослідною темою «Динаміка і трансформація ландшафтів регіонів Західної України» (№ державної реєстрації 0116U003678).

2. Ступінь обґрунтованості та наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Побудова дисертації відзначається досить чіткою логікою, що визначається метою і завданнями дослідження. Авторкою опрацьовано і використано 216 літературних джерел, присвячених проблематиці дисертації, що засвідчує високу обізнаність дисертантки з результатами наукових досліджень. Інформаційною основою дисертації є літературні джерела, зокрема праці професора Олександра Зупана – 54 опубліковані праці (№ 38 – 91 списку використаних джерел), всі німецькомовні. Необхідно відзначити високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, що містяться в дисертації. Вони одержані на основі детального аналізу і систематизації вказаних літературних джерел, картографічних матеріалів та статистичних даних.

Позитивне враження від роботи посилює велика кількість ілюстративного, зокрема картографічного матеріалу. Авторкою побудовано серію тематичних карт – важливим напрямом аналізу картографічної спадщини професора О. Зупана є оцифрування друкованих карт з урахуванням їхньої геоприв'язки.

Наукова новизна дисертаційного дослідження:

- проведений комплексний і цілісний аналіз наукової географічної спадщини професора Олександра Зупана (розділи 2 – 4);
- виділені та визначені часові межі й географічна прив'язка основних етапів (5) становлення та розвитку Олександра Зупана як ученого і педагога (підрозділ 1.3);
- на підставі детального вивчення наукової спадщини охарактеризовані основні напрями географічних досліджень професора Олександра Зупана (розділ 2 – природнича географія, розділ 3 – суспільна географія);
- здійснений цілісний аналіз картографічних напрацювань професора Олександра Зупана і проведено їх інтерпретацію в сучасні геоінформаційні системи (підрозділи 4.2 – 4.4);

У дисертаційній роботі вдосконалено науково-поняттєвий апарат «географічної спадщини» в сучасній українській географії (підрозділ 1.1) і методику дослідження наукової спадщини вчених, акцентуючи увагу на наукових школах і географічній спадщині (підрозділ 1.4); подальшого розвитку набули концептуальні підходи до інтерпретації географічної спадщини професора Олександра Зупана (підрозділи 4.3 – 4.4), залучення українськими географами в своїх дослідженнях основних наукових праць професора Олександра Зупана (с. 197 – 201).

3. Достовірність, теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Сформульовані у дисертаційній роботі Вікторії Білоус теоретико-методологічні положення, висновки і рекомендації мають високий ступінь достовірності, що вимагається від таких робіт. Всі поставлені завдання виконані.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягають в тому, що вони можуть бути використані для подальшого вивчення наукової спадщини інших відомих географів.

Теоретичне значення дисертації полягає в комплексному дослідженні та оцінці багатовекторної географічної наукової і навчально-методичної спадщини професора Олександра Зупана, систематизації та узагальненні основних теоретичних і прикладних положень його праць.

Практичне значення результатів проведеного дослідження полягає у включенні їх до наукового звіту кафедри економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Менеджмент туристичних ресурсів та оцінка суспільно-географічної спадщини вчених Чернівецького вузівського центру» (№ державної реєстрації 0121U100161) – довідка про впровадження № 16/19-763-26 від 19.02.2026. Результати дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка про впровадження № 16/19-754-26 від 19.02.2026). Матеріали дисертації використані при формуванні науково-біографічних баз даних спадщини професора Олександра Зупана (довідка про впровадження Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича № 31/23-03 від 23.02.2026).

4. Зміст та завершеність дослідження.

Дисертація написана сучасною професійною українською мовою. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Перший розділ присвячений визначенню і розкриттю основних етапів становлення та розвитку Олександра Зупана як географа, картографа, енциклопедиста. У другому розділі роботи проведена оцінка наукового доробку Олександра Зупана галузі природничих наук. У третьому розділі здійснено аналіз суспільно-географічного доробку Олександра Зупана. Географо-педагогічна та картографічна спадщина Олександра Зупана висвітлені у четвертому розділі дисертації.

Загальні висновки повністю відображають мету і поставлені завдання роботи.

Текст дисертації вдало доповнюють таблиці, рисунки та додатки.

Це завершена наукова праця, в якій висунуті авторкою для захисту теоретичні результати і наукові положення, а також практичні рекомендації, характеризуються єдністю змісту.

Оформлення роботи відповідає вимогам до дисертації.

5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Основні результати дисертації опубліковані в 11 наукових публікаціях, серед яких 3 статті у наукових фахових виданнях України категорії «Б» (у співавторстві), 1 стаття – в періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science (у співавторстві), 2 статті, які додатково відображають наукові результати дисертації (з них 1 є одноосібною і 1 у співавторстві) та 5 тез доповідей (3 – одноосібні, 2 – у співавторстві).

6. Апробація основних результатів дослідження.

Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, апробовані на 5 міжнародних і всеукраїнських конференціях.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Даючи загалом високу оцінку дисертаційного дослідження В. А. Білоус, слід відзначити ряд дискусійних положень та зауважень:

1. На с. 46 авторка зазначає, що *«Наукові праці Олександра Зупана можна поділити на такі напрямки: кліматологія та метеорологія, політична географія, демографія, шкільна географія»*. На мій погляд, до основних напрямів досліджень О. Зупана доцільно включити *основи фізичної географії*, оскільки монографія за такою назвою була перевидана 6 разів і перекладена багатьма європейськими мовами, що засвідчує високий рівень і значимість цієї публікації та наукового напрямку.

2. Необхідно уважно перекладати найважливіші позиції відомого вченого і не допускати неточностей. Наприклад, на с. 65 вказано «*За принципами механічної теорії тепла, низхідне (виділено мною) сухе повітря охолоджується внаслідок збільшення об'єму на 1 градус Цельсія на кожні 100 метрів незалежно від початкової температури і висоти*». Але ж згідно принципів механічної теорії тепла, мова може йти про **висхідний** рух повітря.

3. Який зміст авторка вкладає в поняття «загальноєвропейські середні міста» (с. 5) і чому термін «загальноєвропейські» не використовує до категорії великих, крупних, найкрупніших, столичних-мільйонників міст Європи?

4. Доцільно було детальніше звернути увагу на які праці у своїх дослідженнях опирався О. Зупан і на працях яких вчених він формувався і розвивався як учений, розробляв методику своїх досліджень.

5. Назви карт (рис. 4.1 – 4.19) доцільно було перекласти з німецької мови українською.

6. У дисертаційній роботі зустрічаються технічні помилки (наприклад, на с. 112 – «у 1880 р. ... міське населення зросло в порівнянні з 1875 р. на **105,8%**, у 1890 р. у порівнянні з 1880 – на **123,8%**», а фактично – на 5,8%, на 23,8%); або на с. 102 – «... групування міст: середні (20-40 тис. міст» замість тис. осіб), граматичні й стилістичні огріхи (на с. 6, 31, 119 та ін.). Великі таблиці 3.5 і 3.8, які мають обсяг по 6 сторінок, доцільно було винести з тексту у додатки.

8. Відсутність порушень академічної доброчесності.

Дисертаційна робота – самостійна наукова праця авторки. Висновки, рекомендації та пропозиції, що характеризуються науковою новизною, одержані здобувачкою особисто. На використані праці інших дослідників вказані посилання. При аналізі дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено.

9. Загальний висновок.

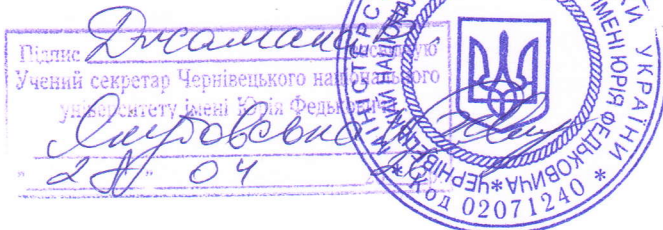
Дисертаційна робота Вікторії Білоус є самостійною та завершеною науковою працею, висвітлені теоретичні та практичні результати характеризуються логічністю побудови та актуальністю, вирішують конкретне наукове завдання і складають значний внесок для розвитку географічної науки.

За актуальністю теми, обсягом виконаних досліджень, новизною і науковою цінністю отриманих результатів дисертація «Географічна спадщина професора Олександра Зупана: оцінка, формування та розвиток» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.), а також «Вимогам до оформлення дисертацій» затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. (зі змінами внесеними Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.).

Вважаю, що Білоус Вікторія Анатоліївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 - Географія, галузі знань 10 - Природничі науки.

Рецензент: доктор географічних наук,
професор, професор кафедри географії України
та регіоналістики Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

28.04.2026 р.

В. О. Джаман